

Wie wordt de baas van de wereld?

Rik Coolsaet is emeritus hoogleraar aan de UGent, Senior Associate Fellow aan het Egmont-Koninklijk Instituut voor Internationale Betrekkingen (Brussel) en voormalig adjunct-kabinetschef van Defensie en Buitenlandse Zaken

Welkom in de postwesterse wereld. We kunnen er maar best aan wennen, want dit is de wereld waarin we de komende decennia gaan wonen. Het slechte nieuws is dat ze erg ingewikkeld lijkt, onvoorspelbaar en vol gevaren. Het goede nieuws is dat dit niet de eerste keer is – en dat we kunnen leren uit ons verleden.

De geschiedenis van de wereldpolitiek laat zich lezen als een aaneenschakeling van grote mogendheden die opkomen en vervolgens afkalven (en soms weer opkomen). Lange tijd – pakweg de laatste 200 jaar – zijn de westerse mogendheden de orkestmeesters van de wereldpolitiek geweest. Eerst waren dat Europese landen en in de twintigste eeuw stak de Verenigde Staten met kop en schouder boven de rest uit. Alleen de Sovjet-Unie kon toen een tegengewicht bieden, maar daar kwam in 1991 een einde aan. Vandaag de dag maken vier landen aanspraak op de titel van mondiale grootmacht: de Verenigde Staten, China, Rusland en, ja, de Europese Unie.

Wie veel macht heeft – en vooral veel economische macht, want in de wereldpolitiek is dat de basis van alle macht – kan de rol van leider en orkestmeester claimen. De rest heeft weinig andere keuze dan zich daarnaar te schikken. Soms gebeurt dat tegen heug en meug. Soms biedt het ook voordelen om zich te nestelen onder de vleugels van een grootmacht, zoals Europa deed na 1945.

Grote mogendheden waken angstvallig over hun machtspositie. Maar zij kunnen niet beletten dat andere soms sneller groeien dan zichzelf. Dat is het geval geweest met China. Dat land heeft de afgelopen vier decennia een historisch nooit eerder geziene economische groei gekend. Uit zijn toegenomen economisch gewicht vloeit een toegenomen militaire macht en politieke invloed voort. Zoals in vroeger tijden.

Maar niet alleen de opkomst van China is van tel. Ergens tussen 2011 en 2013 is het aandeel van de 'rest van de wereld' (China, India, Brazilië, Turkije, en – meer algemeen – wat we vroeger de Derde Wereld en de postcommunistische landen noemden) in de wereldeconomie groter geworden van die van de geïndustrialiseerde staten (Europa, de Verenigde Staten en enkele Aziatische landen zoals Japan). Dat is het moment waarop de wereld kantelde in de postwesterse wereldorde. Het betekent niet "de ondergang van het Avondland". En al evenmin dat we zullen moeten overschakelen van het Engels naar het Chinees. Het betekent wel dat het Westen in de wereldpolitiek minder dominant zal zijn dan in de afgelopen twee eeuwen.

In de wereldpolitiek verliest niemand graag invloed. Maar wie meer macht krijgt, laat zich ook niet meer de les spellen door anderen. Dat heeft in het verleden soms tot botsingen geleid. Moeten we dat vandaag ook vrezen? Kijken we nogmaals in de achteruitkijkspiegel van de geschiedenis. Het goede nieuws is dat wanneer grote mogendheden elkaar nodig hebben om hun eigen vitale belangen te verzekeren, samenwerking zich opdringt. Als ze een gemeenschappelijke horizon delen, dan beslissen ze vaak om samen aan tafel te zitten.

Of dat ook onze toekomst is, hangt af van hoe de grote mogendheden die overgang naar een postwesterse wereld orkestreren. Wie zijn macht en invloed in de wereldpolitiek ziet afkalven, heeft vandaag twee manieren om daar mee om te gaan. We gaan ze gemakshalve de *Trump Way* en de *Obama Way* noemen.

Wie aan macht en invloed inboet, heeft de neiging om zich des te harder te manifesteren. Met *America First* wil Amerika zijn bewegingsvrijheid terugnemen en zich ontdoen van de belemmeringen van internationale organisaties, regels en afspraken. Van Machiavelli's advies dat het beter is gevreesd dan geliefd te zijn, heeft Donald Trump zijn handelsmerk gemaakt.

Maar angst als tactiek heeft een beperkte houdbaarheidsdatum. Op den duur raakt een land, hoe machtig ook, geïsoleerd. Als een grootmacht enkel nog door constante druk op andere zijn invloed kan doen gelden, dan vreet dit onherroepelijk zijn prestige en daarmee zijn invloed aan. De rest van de wereld organiseert zich dan los van die eigenzinnige grootmacht. Als die dan uiteindelijk bijdraait, dan is hij op zijn beurt verplicht om weer aan te sluiten op voorwaarden die hij zelf niet mee bepaald heeft.

Maar voor het zover is, zet een grootmacht die zulk een beleid voert, de onvoorspelbaarheid van de wereldpolitiek op scherp. Machtsaffirmatie lokt immers machtsaffirmatie uit. Dat verhoogt de wispelturigheid en instabiliteit van de internationale betrekkingen, zowel mondiaal als regionaal. Toen keizer Wilhelm II in 1897 een *Platz an der Sonne* voor Duitsland opeiste, zette hij een soortgelijke dynamiek in gang, die in 1914 ontaardde.

De *Obama Way* daarentegen opteerde voor een alternatieve regie van de wereldpolitiek. Obama zag transnationale uitdagingen als de grootste bedreiging voor de Verenigde Staten: de opwarming van de aarde, de energietransitie, het herstel van de wereldeconomie, energieveiligheid en -bevoorrading.

Alleen kon Amerika die gevaren niet de baas. Internationale samenwerking was dus essentieel, met de oude bondgenoten, zoals Europa en Japan, maar ook de groeielanden, zoals China, India, Rusland, Brazilië, Zuid-Afrika en Indonesië. Die samenwerking moest ook vastgelegd worden in regels en afspraken, om ze te behoeden voor de volatiliteit van de wereldpolitiek.

En wat met Europa ? Vaak is er kritiek op de Europese Unie, soms terecht en soms iets te gemakkelijk. Maar zonder de EU zijn haar lidstaten overgeleverd aan het brute machtsspel van de grootmachten. In de wereldpolitiek zijn alle EU lidstaten immers lilliputters. Eendracht maakt macht. Daarom worden al bijna twee decennia pogingen getracht om de Unie te versterken op economisch, politiek én militair vlak. Gemakkelijk gaat dat niet, want de lidstaten blijven angstvallig waken over hun eigen bewegingsvrijheid. Met kwalijke gevolgen, zo bleek met de coronacrisis.

Maar de geesten rijpen. De ervaring met de *Trump Way* én de afwezigheid van een gemeenschappelijk Europees coronabeleid hebben in de Brusselse kringen alvast een nieuwe slagzin opgeleverd: 'strategische autonomie'. De Unie moet af van haar afhankelijkheid van anderen op het vlak van medicijnen, data, energie en veiligheid. Eigen industriële reuzen moeten verhinderen dat de Verenigde Staten en China de lidstaten onder druk kunnen zetten. En een *Green Deal* is de horizon die de Unie wil delen met de overige grote én kleine mogendheden. Waarom zou dat niet lukken ?